Фараби оқулары

Қазақстан 2050

EXPO 2017 · Future Energy · Astana Kazakhstan

IV ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ФАРАБИ ОҚУЛАРЫ

Алматы, Қазақстан, 4-21 сәуір, 2017 жыл

«ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЖАҢА ЖАҺАНДЫҚ ЖАҢҒЫРУЫ: «АЛАШ» ЖӘНЕ «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯЛАРЫ» атты
Халықаралық ғылыми-теориялық және әдістемелік конференция

МАТЕРИАЛДАРЫ

Алматы, Қазақстан, 6 сәуір, 2017 жыл

IV МЕЖДУНАРОДНЫЕ ФАРАБИЕВСКИЕ ЧТЕНИЯ

Алматы, Казахстан, 4-21 апреля 2017 года

МАТЕРИАЛЫ

Международной научно-теоретической и методической конференции
«КАЗАХСТАН В НОВОЙ ГЛОБАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ: ИДЕИ «АЛАШ» И «МӘҢГІЛІК ЕЛ»

Алматы, Казахстан, 6 апреля 2017 года

IV INTERNATIONAL FARABI READINGS

Almaty, Kazakhstan, 4-21 April, 2017

MATERIALS

of the International scientific, theoretical and methodical conference
«KAZAKHSTAN IN THE NEW GLOBAL REALITY: THE IDEA OF «ALASH» AND «MANGILIK EL»

Almaty, Kazakhstan, 6 April, 2017

АЛҒЫ СӨЗ

Ғ.М. Мұтанов
әл-Фараби атындағы
Қазақ ұлттық университетінің ректоры

IV Халықаралық Фараби оқулары аясында өтіп жатқан «Қазақстанның жаңа жаһандық жаңғыруы: «Алаш» және «Мәңгілік Ел» идеялары» атты халықаралық ғылыми – теориялық және әдістемелік коференция қонақтары мен қатысушылар!!!

Үстіміздегі 2017 жыл - Қазақ Елі үшін есте қаларлықтай әрі тарихи, әрі мерейлі жыл болып отыр. 2017 жыл – бүкіл әлем назары Қазақстанға ауатын жыл. Осы жылы еліміздің бас қаласы - Астанада «Экспо -17» халықаралық көрмесі өтеді. Оған дүние жүзінің әр елінен 5 млн. адам келеді деп күтілуде. Бұл еліміздің мерейін одан әрі асқақтатып, халықаралық беделін арттырары сөзсіз.

2017 жыл – біздің еліміз үшін тарихи жыл. Осыдан тура 100 жыл бұрын, яғни 1917 жылы қазақ зиялы қауым өкілдерінің демократиялық бағыттағы күші тұңғыш рет ел мүддесі үшін бас қосып, Орынбор қаласында Қазақ Елінің болашағына арналған бірінші жалпы қазақ сьезін өткізді. Жиында сол кездердегі қазақ халқы үшін өзекті мәселелер талқыланып, «Алаш» партиясын құру туралы тарихи шешім қабылданды. Сол 1917 жылы екінші жалпықазақ сьезінде Алашорда үкіметі дүниеге келді. Өкінішке орай, алаш азаматтарының арман – мақсаттары сол кезеңдегі тарихи жағдайларға байланысты жүзеге аспай қалды. Бірақта асыл азаматтардың іс-әрекеттері мен рухани еңбектері ел есінен ұмытылмады. Қазақ зиялыларының 100 жыл бұрынғы армандары бүгінгі таңда жүзеге асты. Тәуелсіздік алғаннан бергі ширек ғасыр ішінде еліміз танымастай өзгерді. Қазақстан Республикасы әлемдік қауымдастықта өз орнын ойып алып отыр. Соның бір көрінісіне 2017 жылдың 1 қаңтарынан бастап Қазақстан Республикасының БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің тұрақты емес мүшесі болып сайлануы жатады. Алаш идеясына адалдық танытқан Қазақ Елінің соңғы 25 жылда халықаралық саясатта қол жеткізген табыстары көптеп саналады.

2017 жылы 31 қаңтарда ҚР Президенті Н.Назарбаев қазақстан халқына кезекті Жолдауын **«Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» деп атап, еліміздің ширек ғасырда екі жаңғыртуды басынан өткергенін айта келе, оның біріншісіне – КСРО ыдырағаннан кейін жаңа мемлекетті қалыптастыруды, екіншісіне** - еліміздің экономикалық тұрғыдан артта қалған аймақтан шығып, әлемдегі экономикасы бәсекеге қабілетті 50 мемлекеттің қатарына кіруін жатқызды.

Елбасы қойып отырған үшінші жаңғырудың басты мақсаты – дамыған 30 елдің қатарына қарай тұрақты түрде ілгерілеу жатады. Оған қол жеткізетін бес басымдықтың бірі, бізге қатысты - адами капитал сапасын жақсарту болып табылады. Адами капитал сапасын жақсарту дегеніміз – жоғары білім беру бағдарламаларын жаңа талаптарға сай жетілдіру, сондай-ақ сыни ойлау қабілеті мен өз бетімен іздену дағдыларын дамытуға бағыттау, жас ұрпақты жаңа тарихи білімдер негізінде отансүйгіш патриот етінде тәрбиелеу.

Бүгінгі IV Халықаралық Фараби оқулары аясында өтіп жатқан «Қазақстанның жаңа жаһандық жаңғыруы: «Алаш» және «Мәңгілік Ел» идеялары» атты халықаралық ғылыми – теориялық және әдістемелік коференцияда оқылатын баяндамалар, айтылатын ойлар мен пікірлер осындай талаптарға сай келеді деп сенемін.

Бүгінгі конференцияда алаш қайраткерлерінің ел үшін жасаған қызметтері, олардың ұлттық идеяға адалдығы, «Алаш» идеясы мен «Мәңгілік Ел» идеясы арасындағы тарихи, әрі рухани сабақтастықтар мәселелері көтеріліп, тың тұжырымдар айтылады деп ойлаймын.

Құрметті конференция қонақтары және қатысушылар! Сіздерді тағы да конференция жұмысының ашылуымен құттықтай отыра, Сіздерге зор шығармашылық табыстар тілеймін.

МАЗМҰНЫ:

Мұтанов Ғ.М. Алғы сөз 3

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖІЛІС / ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ

Әбжанов Х. Елбасының Қазақстан халқына 2017 ж. Жолдауы: Алаш мұратымен және Мәңгілік ел идеясымен сабақтастық пен жаңашылдық 4
Омарбеков Т. 1917 жыл: қазақ интеллигенциясының көзқарастарын тарихнамалық талдау 7
Жеменей И. Алаш және тарихи таным 14
Мұқаметханұлы Н. Алаштықтардың Қытайдағы тағдыры 19
Кәрібаев Б.Б. Б. Сыртановтың қоғамдық-саяси көзқарастары 22

СЕКЦИЯЛЫҚ МӘЖІЛІСТЕР

БІРІНШІ СЕКЦИЯ / ПЕРВАЯ СЕКЦИЯ
Қазақстанның жаңа жаһандық жаңғыруының тарихи-рухани негіздері / Историко-духовные основы новой глобальной модернизации Казахстана

Ташенев М.Ж. Конституционная реформа в Казахстане – основа демократизации и экономического роста 29
Нуртазина Н.Д. О глобальном значении цивилизации евразийских кочевников 35
Қозыбақова Ф.А. Мұстафа Шоқай еңбектері – Қазақстанның XX ғасыр басындағы қоғамдық-саяси өмірін оқып-зерттеуде құнды дерек көзі 38
Нұрбекова Р.Қ. «Айқап» - қазақ қоғамының саяси және әдеби өмірінің бейнесі 42
Айдарбаева Р.Қ. Қазақстан өңірлері тарихынан 45
Хайрулдаева А.М. Қожаберген жырау шығармаларындағы Қазақстанның ортазиялық елдермен қарым-қатынастары 48
Каримова Д.К. Особенности процесса нациестроительства в Республике Казахстан 52
Арапов Ж.М. Тәуелсіздік тағылымның біртұтас тарихы 55
Серікқызы А. Орыс географиялық қоғамына мүше болған қазақ зиялыларының ғылыми қызметі мен көзқарастары 57
Маликова В.Қ. «Мәңгілік ел» - жаңа қазақстандық патриотизмнің кемел келбеті 61
Ахмадиева Ж.Қ. Ғасырлар тоғысындағы Қазақстан халықтарының мәдени құндылықтары 65
Сайынова Б.Б., Палман Ә.С. Қазіргі Қазақстан экономикасындағы бағамдық ауытқулардың заңдылықтары 70

ЕКІНШІ СЕКЦИЯ / ВТОРАЯ СЕКЦИЯ
«Мәңгілік ел» идеясы және Отан тарихының өзекті мәселелері / Идея «Мәңгілік Ел» и актуальные проблемы Отечественной истории

Uydu Yücel M. Islam öncesi türk devlet teşkilatinda hatun'un öneminin bir göstergesi: hatun şehirler 76
Калыш А.Б., Керимкулова А. История формирования белорусского населения Казахстана 84
Мұхатова О.Х. XIX ғасырдың соңы – XX ғасырдың басындағы Қазақстандағы темір жол құрылысы және оның жобалары 91
Сайлан Б., Раушанбек Б. Қазақ халқының дәстүрлі жауынгерлік қару-жарақ түрлері 96
Aksoy M. The name "turk" and turkish damgas 100
Қоңыратбаев О.М. Түркі халықтарына ортақ түйткілді мәселелерді талқылаған құпия кеңес (Мәскеу, 1920 жыл).. 107
Пилипчук Я.В. Отношения тимуридов и шибанидов с империей Мин 113
Клементьева Н.В. Южноуральские органы здравоохранения в 1922-1936 гг. 117
Devrişeva H. Ahıska türklerinin tarihi 123
Невзорова И.В. Дискуссионные вопросы историографии участия казахов в «пугачевщине». 129
Петрич Л.В. «Советский всеобуч»: исторический опыт Оренбургской губернии по ликвидации неграмотности среди национальных меньшинств (1920-е гг.). 131
Альжаппарова Б.К. Некоторые вопросы зарубежной историографии политики коллективизации и оседания в Казахстане 135
Қоскеева Ә.М., Дүкенбаева З.О. әл-Фараби мұрасы қазақ интеллигенциясының көрнекті өкілі А.Ж. Әл-Машани зерттеулерінде 139
Өскенбай М.Ә. Орта Азия түркі тайпаларының аң аулаудағы сабақтастық мәселесі 144

Жириндинова Қ.Р. Ұжымдастыру жылдарында шығыс Қазақстанның шекаралық аудандары тұрғындарының шет елге қоныс аударуы 147
Сагинаева А.Н. Қоман-қыпшақтарының этникалық тарихының мәселелері 151
Кошымова А.О. Әзірбайжан тарихындағы оғыздық компоненттің көрінісі (топонимдік атаулар негізінде) 156
Borsokeyeva N. Tanzimat döneminde mektuplaşma 159
Галимов Е.А. Сұлтан-билеушілердің қазақ жеріндегі патша билігінің орнығуындағы рөлі 163
Акынова А.П. Византия империясының экономикалық дамуының ерекшеліктері 166
Маликов Б. Қазақ даласында болыстық жүйенің құрылуы: Ақтөбе және Қазалы уездерінің материалдары бойынша салыстырмалы талдау. 170
Батырбеккызы Г. Историография изучения личности Назира Турекулова 174
Асанканова А.А. Формирование движения за демократические реформы и начало борьбы против бакиевского семейного клана управления государством (январь - апрель 2006- апрель 2007 гг.). 178
Булгынбаева А.К. Социально-экономические и культурные мероприятия советской власти в восточном Казахстане в 20-30-е гг. XX в... 186
Бижанова М.Т. М. Тынышбаевтың еңбектеріндегі Алтын Орда мен Қазақ хандығы тарихының мәселелері 190
Рамазанова А. Қазақ хандығының дипломатиялық байланыстарындағы дін рөлі. 194
Сатаева Б.Е. Қазақ даласында орналасқан орта тас (мезолит) ескерткіштерінің тарихын зерделеу 198
Тургумбаева А.С. К вопросу завоевания Российской империей территории Казахстана 202
Хавдалгаз Х. Моңғолия қазақтарының тарихы. 209

ҮШІНШІ СЕКЦИЯ / ТРЕТЬЯ СЕКЦИЯ
Е.Бекмаханов мұралары және «Алаш» идеясы мен Алаштану мәселелері / Наследие Е. Бекмаханова, идея «Алаш» и вопросы Алашеведения

Аманжолова Д.А. Алашординцы в советском управленческом классе.. 215
Смағұлова С. Шығыс Алашорда қайраткерлері: қоғамдық қызметтері және тағдырлары 220
Малыбаева Б.С. 1917 год в Казахстане через призму истории движения «Алаш» 225
Хамитова М.А. Алаш қайраткерлері және Әлкей Марғұлан 230
Смағұлов С. Алаш қозғалысы және дін мәселесі 235
Жаманбаева Л.Қ. Алаш қайраткерлері және мемлекеттік шекараны межелеу мәселесі 240
Бекіш А.Ә. Әлихан Бөкейханның қоғамдық-саяси қызметі 246
Абенов А. Алаш зиялылары және ұлт тарихына қатысты мәселелер 251
Досжан Н. «Алаш» идеясындағы-тіл жайы, Алаштану мәселелері 254

ТӨРТІНШІ СЕКЦИЯ / ЧЕТВЕРТАЯ СЕКЦИЯ
Тарихты оқытудың инновациялық әдістері мен технологиялары / Инновационные методы и технологии обучения истории

Любичанковский С.В. Краеведение как средство формирования компетентности будущего учителя истории... 260
Кәрібаев Б.Б. «Тарих» мамандығының 1-курс студенттеріне Қазақ хандығының құрылу тарихына қатысты деректерді оқытудың тиімді жолдары 265
Хабижанова Г.Б. Проблемно-ориентированное обучение в процессе преподавания истории Казахстана... 268
Әбділдабекова А.М., Телеуова Э.Т. Зияткерлік қоғамды қалыптастыруда тарихи білім берудің маңызы 270
Абдилдабекова А.М. Повышение познавательной активности студентов при изучении истории Казахстана XX века через микроисторию 273
Ахметжанова А.Т., Сарыбаев М.С., Искакова Ғ.З. Гуманитарлық факультеттер студенттері тарихшы-ғалымдардың еңбектерін оқып-зерттеу тәжірибесінен 275
Удербаева С.К. Гуманизация образования в высших учебных заведениях. 278
Қозғамбаева Г.Б. Білім беру үдерісінде жаңашыл әдістерді қолдану жолдары 281
Ахметжанова А.Т., Тасилова Н.А. «Империя тарихын зерттеуде шет ел тарихнамасындағы жаңа ұстанымдар» таңдау пәнін оқытудың маңызы мен ерекшелігі... 285
Удербаева С.К. Образовательные возможности интернет-ресурсов при подготовке профессиональных историков 289
Егізбаева М.Қ., Қозғамбаева Г.Б. Музей педагогикасы пәнінің аясында мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс істеудің әдістемесі 291

Жаппасов Ж.Е., Тасилова Н.А. Шетел студенттеріне "Қазақстанның қазіргі заман тарихы" пәнін оқытудың маңызы мен ерекшелігі..... 294
Maydanali Z. Magistracy (graduate studies) at the present stage of development of the educational system in Kazakhstan..... 297
Дауытбекова М.Қ. Қазақ мемлекеттілігі тарихын оқытудың әдістемелік мәселелері..... 300
Қозғамбаева Г.Б. Сыни тұрғысынан оқыту технологиясын пайдалану жолдары..... 305
Абикенова К.Е., Құмғанбаев Ж. Қазақстан тарихын оқыту мазмұны мен пішінін өзгерту жолдары..... 309
Тасилова Н.А., Байдавлетова М.Д., Искакова Ғ.З. "Деректану" пәнін оқытуда статистикалық деректерді классификациялау мен талдау әдістері..... 312
Мейрманова Г.А. Қазақстанда көптілді білім берудің әдістемесі..... 317
Есеркепова Ж.О. Тарихты оқытуда жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану..... 320
Өскембай Ә.А. Тарихты оқытуда мұғалімдерге қойылатын талаптар..... 327
Мейрманова Г.А. «Экскурсиялық туризм қызметінің менеджменті» сабағында «туризмдегі менеджменттің даму тарихы» тақырыбын түсіндіру әдістемесі..... 331
Тойшубекова Ж.К., Ибрагимова М. Оқытудағы коучинг тиімділігі..... 337
Тоқсанбаев А.Қ. «Мәңгілік ел» идеясының - жастар тәрбиесіндегі ықпалы..... 340
Раймбекова М.Т. Тарих сабақтарында жаңа технология элементтерін пайдаланудың маңызы..... 343
Нусупбаева С.А., Ибрагимова М.Н., Азнабакиева М.А. Ауған тыңдаушыларына Қазақстан тарихынан бақылау жұмысын жүргізудің тиімді жолдары..... 345
Бактиярова Ш.Т. Мультимедиялық презентациялар оқытудың технологиясы ретінде..... 349
Тоқсанбаев А.Қ. «Мәдени мұра» бағдарламасын оқытудың маңызды бағыттары..... 352
Ахметқулова Б.Н. Қазақстан тарихын оқытуда CLIL әдісін қолдану..... 355
Ибрагимова М.Н., Нусупбаева С.А., Азнабакиева М. Шетелдік қандастарымызға «1867-1868 жж. Қазақстандағы реформалар» атты тақырыпты түсіндірудің тиімді жолдары..... 358
Шамшихан А.М. Туризмдегі ақпараттық технологиялар туралы..... 362
Dervis L., Salican cigitov ve türkiye 365

SALİCAN CİGİTOV VE TÜRKİYE

L. Dervis,
Yrd.Doç.Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

SALICAN CIGITOV AND TURKEY

GIRIŞ

Kırgız halkının en büyük eleştirmeni, çok yönlü şahsiyet, Türk Dünyasının önde gelen aydınlarından biri olan Salican Cigitov'un kendisi vefat etse de yazdıkları ve demeçleri halk arasında yaşamaya devam etmektedir. "Hani Salican'ın dediği gibi" tarzındaki ifadeler halk arasında var oldukça, Salican Cigitov'un ikinci ömrünün uzun olacağını düşünebiliriz. Orta Asya muhitinde çok iyi tanınan Cigitov, Türkiye'de bazı makaleleri neşredilmesine[1], onun ile ilgili Türkiye'de bazı yazılar yazılmasına rağmen,[2]zamanında Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'nde hocalık yapmış veya öğrenci olmuş Türk vatandaşları haricinde maalesef Türkiye'de pek fazla tanınmamaktadır. Şimdiye kadar Cigitov'un bir kitabının bile Türkçe'ye kazandırılmamış olması, bunun en önemli göstergelerinden biridir. Bu makalede Salican Cigitov'un bilinmeyen yönleri[3] ve onun Türkiye hakkındaki görüşleri mercek altına alınacaktır.

Cigitov bir köylü çocuğu olarak 1936 yılında Oş'a bağlı Özgen ilçesinin Köldük köyünde doğdu. 1943-50 yılları arasında köyünde bulunan Kızıl Oktyabr Okulu'nda eğitim gördü. Eşi Kimiya Toktosunova'nın dediğine göre, Salican çocukluğundan kitaba düşkünmüş. Köydeki kitapları 5. sınıftayken okuyup bitirmiş. 6. sınıfta "Tazabey Hocama" adında ilk şiirini yazmış[4]. Bunlar gelecekte Milletine hizmet edecek aydın birinin yetişmekte olduğunun ilk işaretleriydi.

Köydeki kitapların tamamını okuyup bitirdikten sonra, Cigitov başkent Frunze'nin yolunu tutarak liseyi 5 No'lu okulda okudu. Okul yılları ile ilgili hatıralarını anlatan Cigitov, aslında sağlığının çok iyi olmadığını söylemektedir: "Biçare annem sağlam olarak doğurmuş ama çocukluk yıllarımda sağlığım iyi değildi. Ben de buna inat sağlığıma dikkat ettim. Yoksa çoktan ölmüştüm. Akrabaların hepsi korkardı ne olacak buna diye"[5]. Akrabalarının sağlığından endişe ettiği Cigitov, üniversite tahsilini Frunze'de bulunan Kırgız Devlet Üniversitesi'nde 1954-59 yılları arasında aldıktan sonra, Kırgızistan İlimler Akademisi Doktora Programı'na kaydını yaptırır. 1966 yılında Filoloji Bilimleri Kandidatı olur. Liseden sonra okul öğretmeni olarak çalışmaya başlayan Cigitov, 1962 yılına kadar üniversite öğrenciliği yıllarında da lisede öğretmenlik mesleğini sürdürmüştür[5].

Genç bilim adayının çalışma tarzı ile ilgili daha öğrenciyken evlendiği eşi Kimiya, "Ilhamı geldiğinde hemen orada oturur saatlerce çalışırdı. Bir çırpıda yazdığını görmedim. On kere yazıp, on kere silerdi. Kitabı çok okurdu"[4] demektedir. Edebiyat alanında uzmanlaşan Cigitov, 1992 yılında Filoloji Bilimleri Doktoru, 1997 yılında ise Edebiyat Bilimi Profesörü olur.

O sıradan bir bilim adamı değildi. Sürekli okuyan, karalayan fakat kendi eserini neşretme konusunda cimri davranan biriydi. Onun yakın öğrencilerinden Altınbek İsmailov hocasını şöyle anlatmaktadır; "O, ömür boyu okudu, elinden gazete, dergi, kitap hiç eksik olmazdı. Evinde, durakta, üniversitede, odasında, sokakta, parkta kısacası her yerde okurdu. "Kırgızca gazete okuduğumda moral bozulur yazılanları düzeltmek isterim" derdi. Ayrıca ünlü şairlerin yazarların elyazıları ile yazıp gönderdiği yeni kitapları dahi normal okumaz her tarafını çizer düzeltmeler yapardı"[6].

Eşinin anlattığına göre, Cigitov "evinde kitapları olsa da, Milli Kütüphane olan N. G. Çernışevskiy Kütüphanesi'ne durmadan giderdi. Bu kütüphanelere sıklıkla gidenlerin biri Moldokem idi dersem yanılmam"[4]. Kütüphaneye sık sık gitmek, kitaplarla haşır neşir olmak hakiki bilim adamının özelliklerinden biri değil midir? Yine eşinin anlattığına göre, Cigitov düğünlere gitmek yerine oturup makale yazmayı tercih edermiş. Kütüphanesinin tozunu alırken kitapların yeri değişirse eşini çağırarak 'Ben kızıma sert çıkamam. Sen kızına söyle, kitaplarımın yerini değiştirmesin. Lazımsa ben onların tozunu alırım. Ben sizin mutfağınıza karışmıyorum. Sizler de benim kitaplarıma karışmayın' diye sinirlendiği olurmuş. Meğerse kendine göre kitaplarını diziyormuş. Bir kitabı kaybolsa kıyameti koparırmış."[4]. Cigitov ayaklı kütüphane denilebilecek Kırgızistan'daki üç beş akademisyenden biriydi.

Cigitov akademisyenliğin yanı sıra çeşitli idari görevlerde de bulundu. Kırgızistan Radyo Televizyon Komitesinin Edebiyat Bölümü Başkanlığı, 1973-78 yılları arasında Kırgız-Sovyet Ansiklopedisi'nin Baş Editör Yardımcılığı, 1989-91 yılları arasında ise Kırgız İlimler Akademisine bağlı

Dil ve Edebiyat Enstitüsü'nün Milli Edebiyatlar Başkanlığı, 1992-95 yılları arasında Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Baş Danışmanlığı ve Kırgızistan'ın Özbekistan Büyükelçiliği görevini üstlendi. Cigitov her ne kadar idareci olarak çalışsa da, halk tarafından hep edebiyatçı, eleştirmen ve aydın olarak bilindi[7, s.29].

Salican Cigitov hakkında "kendine güvenen bütün insanlar gibi teklif ve tekellüften uzak bir insandı" değerlendirmesi yapan Ali Birinci, onunla ilgili kendisinden duyduğu bir olayı da aktarmaktadır. "1991'de devlet başkanı olacak kimseleri Kırgızca imtihanına tâbi tutan heyette bulunuyordu. Heyete teklif ettiği fikir çok dikkate değerdi. Cumhurbaşkanı olacak Askar Akayev için 'Kırgızca bilmiyor' raporu düzenleyelim diye teklif etmiş, ancak heyet buna cüret edememişti. Bu hâdiseyi gülerek anlatır ve heyet mensupları için 'Tarihe geçme fırsatını kaçırdılar' derdi"[8, s.67]. Birinci'nin anlattığı olaydan görüldüğü gibi, hal hareket ve demeçleriyle Cigitov sıradışı biriydi.

Eleştirilerini nükteli dil ile anlatma kabiliyeti çok yüksek olan Cigitov, eleştirilerini insanın yüzüne söylemesini de biliyordu. Örneğin, Kırgızların önde gelen romancılarından, yaş olarak da kendisinden büyük olan Tügölbay Sıdıkbekov'a Kırgız dili ile ilgili eleştirilerini şu şekilde yöneltmişti. "Çok önceleri Tukem (Tügölbay Sıdıkbekov) ile şakalaşırken bazen tartışırdık. Şakanın içinde gerçek de vardı. Ben dedim ki: 'Tuke, Kırgız dili için neden yanıp kül olduğunuzu biliyorum. Sizin istediğiniz - Kırgızların Kırgız dilinden başka dili öğrenmemeleri. Eğer Kırgızlar başka dili öğrenirse sizi okur mu?' Buna kendisi de gülmüştü" [9,s.10].

Cigitov'un nüktedan kişiliğini Birinci şöyle değerlendirmektedir; "Hayata nükte penceresinden bakması tabiatı gereğiydi. Bazen haklı ve tatlı hiddeti de bir anda yine nükteye dönüşebilir ve hiçbir zaman hiddeti birkaç dakikayı geçmezdi"[8, s.67.]. Hoca sadece eleştiri yapabilen değil, eleştiriyi uygun şekilde yapabilen, eleştiri dozunun ayarını her zaman yerinde tutan ve eleştiri sonucunda ortaya çıkacak durumları da idare edebilen kabiliyete sahipti. Kızına anlattığı kadarıyla, ona göre iyi şair olamayan kimse eleştirmen olmalıydı[10]. Onun Kırgızların gelmiş geçmiş en büyük eleştirmeni olduğunu herkes kabul etmektedir. Cigitov'u yakınen tanıyanlar, onun eleştirilerini herkesin anlayamadığını ama gelecekte herkesin mutlaka onun eleştirilerini doğru şekilde anlayacağı konusunda da hemfikirler[10].

Cigitov'un bir başka sıradışı kişiliğini Kimiya hanım şöyle anlatmaktadır; "Kolay kolay misafirliğe gitmezdi. Fakat misafir ağırlamayı severdi. Özellikle işini, makamını kaybeden kimseleri misafirliğe davet ederdi. 'Ne yapıyorsunuz, adamlar makam sahibi olduğunda kutlayıp çağırırlar. Siz ise alay eder gibi' dediğimde, 'Kırgız'ın en kötü huyudur makam sahibi olduğunda hatırlayıp sonra onu unutması. Bunlara şimdi iyi söz söyleyip moralin yükseltmek lazım' derdi"[4]. İnsanı sadece insan olduğu için seven ve önemseyen Cigitov'un bu özelliğinin de takdire şayan evrensel bir yaklaşım olduğunu, onun makam mevki yerine, insani ilişkilere büyük değer verdiğini söyleyebiliriz.

Salican Cigitov hayatının sonuna kadar çevresindeki insanları, onların moralini yüksek tutmayı düşünerek yaşadı. Kansere yakalanıp hastanede yattığı dönemde bile, ziyaretine gelenleri neşelendirmesini biliyordu. O hastanedeyken arkadaşları ile yaptığı son sohbetlerinden birinde, kendisi ile ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Sovyet iktidarının başkalarına zararı dokunsa da, bana zararı dokunmadı[11]. Devrin durumu ortada. Akayev gitti, Bakiyev geldi. Bakiyev gitse, yine bir 'akıllısı' gelecek. Hepsini yaşadık. Bu dünyada benim görmediğim bir şey kalmamış. Üstelik, öbür dünyanın olduğunu duydum duyalı çok hevesliyim. Uykum kaçıyor. Orasını istiyorum, çabuk görsem diye. Fakat obur kimse olduğum için sizin gibi ziyarete gelenlerin yemeklerine kıyamıyorum. Yoksa, rahat rahat göçüp giderdim. Eğer öbür dünya varsa çok çok iyi"[5].

Hocanın şakirtlerinden tanınmış siyasetçi ve bilim adamı Abdıganı Erkebayev, onun ile ilgili şu toparlayıcı değerlendirmesini yapmıştır. "Asırların tecrübesini yansıttıkları bilge insanların akıl süzgeçlerinden geçerek söylenen 'Birçok madenden oluşan demir keskin olur' atasözü Salican Cigitov'un genel hayatının resmini çizer gibi duruyor. Başka bir deyişle "Kırgız halkına her şeyden önce biricik yeteneğin sahibi, sinesindekini olduğu gibi yansıtan şair, tebessümle gözyaşlarını birleştiren yazar, tercüme sanatının üstadı, tenkitlerinin doğruluğu veya derinliğiyle meşhur eleştirmen ve edebiyatçıydı. Bütün bunların yanında Salican Hoca bir de kültür, sinema, tiyatro ve müzik sanatı hakkında da yazılar kaleme almıştı"[12,s.74-75].

Makalenin bu kısmını Ali Birinci'nin hoca ile ilgili şu değerlendirmesi ile kapatalım. "Salican Hoca Orta Asya'nın hisseden gönlü, düşünen beyni ve ızdırap çeken bir kalbiydi. Tabii aynı zamanda, hayata mizahla da bakmasını bilen ve sonsuz bir nükte yapma kabiliyetine sahip bir filozofuydu"[8,s.68].

Salican Cigitov'un Türkiye Hakkında Görüşleri

Salican Cigitov'un Türkiye hakkında görüşleri onun gazetelere, dergilere ve çevresindekilere verdiği demeçlerde, arkadaşlarının onunla ilgili hatıralarında görülmektedir. Türkiye'de Cigitov hakkında yüksek lisans tezi hazırlayan Janyshbek Omorov, bu çalışmasında Cigitov'un Türk Dünyası ve Atatürk[13] ile ilgili görüşlerine yer vermiştir. Fakat bahsedilen tezde onun Türkiye ile ilgili görüşleri ayrı başlık altında ve derli toplu olarak ele alınmamıştır[14, s.101]. Oysa, Cigitov Türkiye'ye çok önem veriyor ve Türk Dünyasının geleceği bakımından Türkiye'den umutluydu.

Cigitov'un Türkiye Türkçesi'ne ve Türkiye'ye olan ilgisi gençlik yıllarına kadar gitmektedir. Kendisinin dediği gibi, "Reşat Nuri'nin "Çalıkuşu'nu ben çocukken okulda okumuştum. Nazım Hikmet'in kitaplarını, piyeslerini, şiirlerini okuyorduk. Sabahattin Ali'nin hikayeleri bizim okul kitaplarında da vardı"[15, s.343].

Hocanın Türkiye'ye olan ilgisinin çok eskilere dayandığını, öğrencilerinden Ahmet Güngör şöyle anlatmaktadır;

"Bir gün bir Kırgız dostumuzun taksisine bindiğimizde Salican Hoca'dan bahsettik. Kendisini ziyaret edemediğimizi, bunun bizim için büyük bir ayıp olduğunu söylerken taksici dostumuz araya girdi.

- Ahmet Bayke! Vakit kaybetmeden bir an önce ziyaretine gidin! Salican Hocayı çok iyi tanırım. 1974'ten beri Bişkek'teki düğünlerde konuşmalar yapardı: 'Türklerde falanca yazar, şair var. Şöyle eserler, böyle eserler vermiştir..."[16]. Görüldüğü gibi, daha 1970'lerde Cigitov Kırgızistan'da bulunan nadir Türkiye uzmanlarından biri, belki de tek kişi idi.

Cigitov Türkiye Türkçesi'ni nasıl öğrendiğini şöyle açıklamıştır; "Türk dilleri üzerine çalıştığım için Tatarca'yı ve kendi çabalarımla Türkiye Türkçesi'ni de öğrenmiştim. 1960'lı yıllarda Türkiye'den Türk Dili ve Türk Tarihi Kurumu'ndan Türkçe kitaplar gönderiliyordu. Bu kitaplar Moskova üzerinden sansür uygulanarak bize ulaşıyordu. O kitapları okuyan yoktu. Ben o kitapları eski birkaç Türkçe-Rusça sözlükten yararlanarak okumaya başladım. Ikinci olarak Nazım Hikmet'in eserlerini okuyordum. Bulgaristan'dan bir arkadaşım bana Nazım Hikmet'in eserlerini gönderiyordu, hatta onun bazı şiirlerini Rusça'ya çevirdim. Bu da benim Türkiye Türkçesini daha iyi öğrenmeme yardım etti"[15, s.339-340].

Hocanın Türkçe'yi nasıl öğrendiği ile ilgili onun cenaze töreninde konuşan, Kırgızların duayen dilcisi, Bübüyna Orozbayeva şöyle demektedir; "- 1965-70'li yıllarda Akademiye Türkiye'den Türk dili, Türk edebiyatı dergileri gelirdi. O zamanlar, Türk diline yönelik çalışmaların sıkıntılı olması bir yana Türk'ten, Türk dilinden bahsetmenin zor olduğu dönemlerdi. Bu bala gelir: 'Ece Türkiye'den gelen dergi ve kitapları bana verin. Okuyup birkaç gün sonra iade ederim' derdi. Tek ilgi duyan da oydu zaten"[16]. Bu hatıradan anlaşıldığı gibi, zamanında hiç kimse yaklaşamadığı, ilgilenmediği Türkiye'den gelen dergi ve kitapları genç Salican daha 1960-70'li yıllarda alıp okuyordu. Belki de Cigitov o dönemlerde dünyanın değişeceğini, uzakta olan Türkiye'nin yakınlaşacağını düşünüyordu, düşlüyordu.

Hocanın Sovyet devrinde Türkçe öğrenip, Türkiye'yi takip ettiğini değerlendiren İsmailov, "Salican Hoca bizim bağımsız olacağımızı, buralara Türklerin geleceğini önceden bilmişti"[12,s.74-77]. demektedir. Cigitov'un kızı Salima da, hocanın Türkçe öğrenmesi ve Türklerin Kırgızistan'a gelmesi ile ilgili, "Babam akademide çalışıyordu, Türkçeyi orada çalışırken öğrendi. Babam Türkçe okurken ben gülüyordum. Ta 30 yıl önce Türkler gelecek böyle böyle bir üniversite açacaklar demişti"[17].

Türkçeyi kitaplardan öğrenen Cigitov, Sovyet devrinde Türkçe pratik yapma imkanı olmadığı için konuşmakta zorlansa da, Kırgızistan bağımsızlığına kavuştuktan sonra Bişkek'e gelen Türkler ile Türkçe pratik yaparak Türkçesini hızla geliştirmiştir[18]. 1990'lı yıllarda özellikle Türkiye'den Kırgızistan'a giden akademisyenlerin ilk tanışacağı kişilerin başında Cigitov geliyordu.

Hocanın Türkçesi ile ilgili meslektaşı Ali Birinci şu değerlendirmeyi yapmaktadır; "Bir mühim tarafı da herhâlde lisan öğrenme hususundaki kabiliyetiydi. Nitekim Nasılsınız sualine bile Türkçe cevap veremeyen Türkolog meslektaşlarına gelen kitapları okuyarak oldukça mükemmel denebilecek bir derecede Türkçe de öğrendi" [8,s.67].

Cigitov'un mükemmel Türkçesi'ni Manas Üniversitesi'nden öğrencileri de özellikle belirtmektedirler. "Türk şairlerin şiirlerini önce Türkçe sonra Kırgızca okurdu. Türk dili ve edebiyatından,

edebiyatçısından söz ederken bazen düşündürür, bazen güldürürdü... Biz de ilgiyle dinlerdik. Kırgız insanı, Türk dili ve edebiyatından biraz da olsa haberdarsa onun sayesindedir. Hoca saygı ve sevgiyi hak eden biri!"[16].

Cigitov, Türkiye Türkçesinin ülkesinde öğrenilmesinin, hatta Türk Dünyasının bilim dili olmasının taraftarı idi. Kırgızistan'daki Türkçe'nin durumu ile ilgili verdiği bir röportajında, "Sanırım şimdi Kırgızistan'da 30 binden fazla insan Türkiye Türkçesini konuşup rahat bir şekilde anlayabiliyor. Türkiye Türkçesini öğrenenlerin sayısı her geçen gün artıyor. Bakınız, Rusça'yı çok az Kırgız yüz yılda öğrenmişti....Türkçeyi ise Kırgızlar çok kısa zamanda öğrenmeye başladılar" "[15,s.343]. Ona göre, Kırgızistan'da Rusça'ya alternatif olarak sadece Türkçe görülebilirdi. Çünkü Türkiye Türkçesi ile Kırgız Türkçesi'nde kelime benzerliği çok fazla olduğu için zamanla (daha kısa zamanda) Türkçe öğrenilecekti[14,s.78]. Cigitov, Türkçeyi öğrenme sürecinde Kırgızistan'da açılmış olan kız ve erkek Türk-Kırgız kolejlerinin de büyük oranda etkili olduğunu belirtmiştir[14,s.65].

Cigitov'a göre, Türkiye doğru bir politika yürütürse ve tabii ki kalkınırsa, Türkiye Türkçesi bütün Türk halklarının bilim dili olabilecektir. "Özellikle Türkçe'yi kendi kendine öğrenebilecek kitaplar hazırlamak lazım. Bu kitaplar öncelikle bütün dış Türklere; Kırgızlara, Kazaklara, Özbeklere, Türkmenlere, Tatarlara ve diğerlerine yönelik olmalıdır... Türkiye kalkınmalı, Japonya gibi... Eğer Türkiye istenilen düzeyde kalkınabilirse, Orta Asya'da etkisini artırabilirse, Kırgızistan'da çok daha fazla insan Türkçe öğrenmek için can atacaktır. Hatta Türkçe öğrenmek moda haline gelecektir... Ayrıca Türkçe'yi gelişmiş düzeyde bir bilim dili yapmak ve Orta Asya'ya o dilde bilim getirmek lazım"[15, s.352-353]. Yunus Emre Enstitüsü hocanın Türkçe'yi dünya dili, Orta Asya'nın bilim dili olması arzusunu gerçekleştirmek için çalışmalarını arttırarak sürdürmektedir.

Salican hoca, Türk milli eğitim sisteminin nasıl yollardan geçtiğini şöyle açıklamaktadır: "Türk halkı, gelişmiş Batı ülkelerinin bilimini, teknolojisini, kültürel değerlerini benimsemeden ekonomisini de geliştiremez, düşüncelerini de yenileyemezdi. Bunu iyi anlayan Atatürk millî eğitim sisteminin dini baskılardan kurtularak dünyaca kabul gören uygarlık çizgisine girme yolunu da açtı. Arap alfabesini Latin alfabesi ile değiştirdi. Halk çoğunluğunun eğitimsizliğini ortadan kaldırmak için özel kampanyalar düzenledi. Gençlere yeni sistemdeki orta eğitim ve yüksek öğretim verebilecek eğitim kurumları açtı"[19]. Ona göre şimdi bu kurumlar kendi vatandaşlarına eğitim vermekle yetinmeyip, kardeş Türk Cumhuriyetlerinden gençlere de eğitim verecekti.

O, Türkiye'nin yurtdışından, özellikle Türk Cumhuriyetlerinden öğrenci getirme politikalarını destekliyor, ama bu konuda nicele değil niteliğe önem verilmesi gerektiğine dikkat çekiyordu. "Türkiye'ye götürülen öğrenci seçiminde çok iyi kriterler belirlenmeli, hatta bu öğrenciler orta öğretimde belirlenmeli. Bence sayıdan çok niteliğe önem verilmeli bu konuda. Bu gençler 2030-2040 yıllarında önemli görevlere gelecekler. Ancak Türkiye'de bu öğrencilerle fazla ilgilenilmiyor, öğrenimlerini tamamlayanlarla irtibat sürdürülmüyor"[15,s.343-344]. Hoca, yetiştirilen insanların Türk dünyasının güçlenmesi için çalışmalarını örgütlü bir şekilde sürdürmek gerektiğine dair çok doğru bir tespitte bulunmuştur. Son zamanlarda Türkiye'nin yabancı öğrenci politikasını son yıllarda değiştirdiğini, Başbakanlık bünyesinde Türkiye Bursları Programı altında yeni uluslararası öğrenci politikasını yürütmeye başladığını belirtmeliyiz.

Hocanın Sovyet devrinde kızı ile yaptığı konuşmada bulunduğu öngörüler birebir gerçekleşmiştir. Onun bir öngörülerinden biri olan Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi kurulmuştur. Cumhurbaşkanı Akayev ile Bilimler Akademisi'nden tanıştıkları için, Özbekistan Büyükelçisi görevinden sonra Akayev ona üç defa çeşitli üniversitelerin rektör ve rektör yardımcısı görevlerini teklif etse de kabul etmemişti[10]. Fakat Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'nden iş teklifi alınca tereddüt etmeden kabul etmiştir. Bu durum tamamen Hocanın Türkiye sevgisinin tezahürüdür. Cigitov hayatının kalan yıllarını bu üniversitenin gelişmesine adamıştır.

Manas Üniversitesi'nde çalışırken, iki ülke arasındaki köprüyü sağlamlaştıracak çalışmalar yapmıştır. Üniversitede "Kırgız talebelere Türk, Türk talebelere ise Kırgız eserlerini tanıtmaya çalışıyor ve mezuniyet tezlerini bu hedefe yönelik olarak veriyordu. Nitekim genç ve kabiliyetli talebelerinden Altınbek İsmailov'a Yunus Emre'nin şiirleri çevirtmiş ve çok başarılı olan tercümeler kitap hâlinde basılmıştı"[8, s.68].

Kimiya hanım, Cigitov'un zamanında Türkiye ile Özbekistan'dan 600-700 civarında kitap getirdiğini belirtmektedir[4]. Tabii bunların ne kadarının Türkiye'den getirttiğini tespit edemedik. Fakat

hocanın kütüphanesindeki kitaplar 2007 yılında ailesi tarafından Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'ne bağışlanmıştır. Özetle Cigitov'un Türkiye'den getirdiği veya getirttiği kitapların o vefat ettikten sonra doğru yere teslim edildiğini söyleyebiliriz.

Cigitov bir röportajında "Türkiye hakkında kitaplar okuyordum. Istanbul hakkında çok kitap okudum"[15, s.355]. demektedir. Hocanın öğrencilerinden Ahmet Güngör, onun Türk kitaplarına olan ilgisi ve Türkiye neşriyatını takip ettiğini gösteren anısını şöyle anlatmaktadır;"Salican Hocaya tatil döneminde Türkiye'ye gideceğimi, arzu ettiği bir şey varsa getirebileceğimi söyledim.

- Mina Urgan'ın 'Bir Dinazorun Anıları' adlı kitabını getirirsen sevinirim dedi.

O kitabı okumuştum. Benim için de ilginç bir kitaptı. Kırgız bir edebiyatçı ve edebiyat eleştirmeninin niçin o kitabı ısrarla istemesine bir anlam verememiştim.

- Çünkü o kadın yalana, dolana sapmadan her şeyi bütün çıplaklığıyla yazıyor. Yazdıkları bana gerçekçi geldi.

Hoca bilimde, edebiyatta ve gerçek hayatta hep doğru ve hakikatin peşinden koştu"[16]. Cigitov'un kendini Türkiye uzmanı sayan pek çok hemşehrisinden daha çok Türkiye ile ilgili kitap okuduğunu iddia edebiliriz. Çünkü hoca Türkçe'yi çok iyi öğrenmişti, Türkiye'den aradığı kitaplarını getirebilecek akranları vardı ve Türkçe zengin kitap arşivine sahip Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi'nde çalışıyordu.

Cigitov'un ustalaştığı alanlardan biri çeviri alanıydı. Cigitov Türk edebiyatından Nazım Hikmet'in şiir ve eserlerini Kırgızca ve Rusça'ya tercüme etti[20]. Gazetecilerin Hikmet'in eserlerini nasıl çevirdiniz sorusuna Cigitov, "şiir Kırgız kılıfına girmezse, Kırgızlar Salican'ı ana avrat söverlerdi. Hikmet duvara koca resim yapar gibi eserlerini yazıp, detayları üzerinde fazla durmamış, bu yönden eksikleri vardı. Uzaktan güzel gözükmekle birlikte, çevirdiğin zaman bu tür eksikleri göze batmaktadır. Ben buraları Kırgızca'ya çevirirken iyi çevirmeye çalıştım. Hikmet'in şiirleri Kırgızca kokması için hamur gibi işledim, lakin kelimeleri hamuru uzatır gibi uzatmadım, şiirlerin aslına sadık kalmaya çalıştım"[21]. Hoca bir başka gazeteye verdiği demecinde, konu ile ilgili Nazım Hikmet'in şiirlerini tercüme etmeden önce onun şiirlerinin Rusça, Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçelerini toplayıp okuduğunu, Rusça çevirilerini zayıf bulduğunu belirtmektedir[22].

Nazım'ın şiirlerinin Türkçesi'ni Salican'a Sovyet devrinde Bulgaristan'dan temin eden, Hocanın yakın arkadaşı, diplomat İşenbay Abdırazakov konu ile ilgili anılarını şöyle anlatmaktadır; "Başkalardan farklı olarak, klasiğe kendini kaptırmadan bugünün şartlarına uygun, kendince enerjik haysiyeti olan şairlere başvurarak, onların arasından özellikle Türk şairi Nazım Hikmet'e eğilmeye başladığını anladıktan sonra, Rus dilinden çevirirse şairin özelliklerini açık yansıtamayabilir diyerek, Moskova'dan küçük Türkçe-Rusça sözlüğü yanında Bulgaristan'da yayımlanmış olan Hikmet'in şiirlerinin koleksiyonunu getirip teslim ettim. Kendisi de bazı kitapları bulmuştu, böylece kendini çeviriye kaptırdı. Sonradan onun çevirisini okuyup, Rusça varyantı ile karşılaştırıp, Türkçe nüshasına da genel anlamda baktığımda, sanki Kırgızcası benim için daha görkemli geldi, film seyretmiş gibi, hadiseler gözümün önünden geçti. Güzel bir çeviri işte bu olsa gerek diye düşündüm. Fakat bunu Salican'a söylemedim. Onun tanıyorum: 'Hey, molla, daha istediğim gibi olmadı' diyecekti. Nazım'ın gücü bir mucize değil mi, Sakem nereden okumuş bilmiyorum, bana: 'Hikmet'in o şiirini okuyup, Atatürk de gözüne yaş alarak keşke bu adam bizimle olsa olurdu, komünist olduğuna bak bunun demiş' dedi"[23].Sovyetler Birliği'ne dahil olan Türk halkları ve onların aydınları öncelikle Nazım'a bir Türk evladı olarak bakmışlardır. Salican 1970'lerde Nazım'ın şiirlerini çevirmeyip de başka hangi Türkiyeli şairin şiirlerini çevirecekti? Demir Perde zamanı değil miydi? Bu meseleye ideolojiyi karıştırıp, itirazlarını dile getirmek isteyenler olursa, Erhan Arıklı'nın Nazım ile ilgili köşe yazısına bakmalıdırlar[24].Cigitov'un Türk şiirlerini tercüme etme konusu ile ilgili, Ali Birinci, "Bir gün "Sakarya şiirini tercümeye başladım, kafiyeler yıkılınca geriye pek bir şey kalmadı"[8,s.67] dediğini aktarmaktadır. Kimiya hanım gazeteye verdiği bir mülakatında Salican hocanın Türkçe'den Kırgızca'ya, Kırgızca'dan Türkçe'ye kitap çevirmeyi planladığını ama buna ömrünün yetmediğini belirtmiştir[4].

Türk kardeşlerimizin '1000 sene önce buradan Anadolu'ya göç etmişiz" sözünü ve Kırgızların Türklerden korkmasını nasıl açıklarsınız?" sorusuna, "Kırgızlarda, özellikle Sovyet devrinde yetişmiş insanlarda ksenofobi mevcuttur. Bunun sebebi de eski ders kitaplarında Türklerin hep kötülenmesidir. Kırgızistan'da Amerikalı, İranlı, Pakistanlı, 700 bin Rus var, onlardan korkmuyorlar. 1000 Türk, 30 Çinli'den ise korkuyorlar. Türkler yardım edince bu tekin değil diye korkuyorlar. Kırgızistan Türkiye için

çok vazgeçilmez, değerli değildir. Bizden götürecek maden veya hazinemiz de yok. Türkiye Kırgızistan'ı işgal edecek korkusu, ksenofobinin etkisinden dolayı diye düşünüyorum"[25]. şeklinde cevap vermiştir.

Sadık bir Türkiye dostu olan ve ülkesinde Türkiye ile yakınlaşmayı savunan Cigitov, Türk Kırgız ilişkilerinin geçmişi ile ilgili şu bilgiyi paylaşmaktadır; "Sovyetler zamanında 1934'lerde yazılan bir makalede okumuştum. Makalede Kırgız aydınları suçlanıyordu: 'Bizim aydınlarımız Kemalist Türkiye'ye yalnızca bakarak oturuyorlar. Ciddi atılımları yok'. Demek ki, onlar başka yerlerde bir araya gelip, gizli olarak neler yapılması gerektiği konusunda konuşuyorlardı. Bu arada Türkiye'yi de takip ediyorlardı. Sovyet döneminde bir arkadaşımın çocuğuna 'Atatürk' adını verdiğini biliyorum. Şimdi bu çocuk büyüdü, işadamı oldu ve Çin'de çalışıyor. Yine tanıdığım biri var, adını 'İstanbulbek' koymuşlar. Aslına bakarsanız şimdi olduğu gibi geçmişte de Türkiye'ye bir özlem, bir ilgi vardı. Özellikle aydınlar İstanbul'daki, Ankara'daki gelişmeleri takip ediyordu"[15, s.343]. Sovyetler zamanında Türkiye'yi ilgiyle takip eden aydınlardan biri de kendisi idi. Cigitov Türkiye'nin 20. yüzyıl tarihini, Türkiye Cumhuriyeti'nin hangi şartlarda ortaya çıktığını Atatürk ile ilgili kaleme aldığı yazısında ayrıntılı şekilde anlatmaktadır[26, s.853]. Hoca devlet modeli olarak da Türkiye'nin tek ulustan oluşmuş devlet modelini savunuyordu. "Bana göre dünyada tek bir milletten oluşmuş devletten daha iyisi yoktur.. Atatürk iyi bir politika izlemiş bu konuda. Bu konuda şu hususlara dikkatinizi çekmek isterim. Birincisi; dünyada artık milletler arasında her alanda bir rekabet yaşanıyor. Etnik çeşitliliği çok fazla olan ülkelerde bu rekabet sağlıklı olarak gerçekleştirilemez. Aslında dünya nüfusunun çok fazla sayıda milletten oluşması da çok dilli olması da iyi değil. Ama bunun çaresi de yok. Bu karşı karşıya olduğumuz bir realite" [15, s.350-351].

Salican hoca demokrat biriydi. Siyasette halkın iradesinin herşeyden üstün olduğuna inanırdı. Türkiye'nin güncel siyaseti konusunda da zamanında şu değerlendirmeyi yapmıştır. "Şimdi de Ak Parti din partisi diyorlar, gelsin. Halk istedi geldi, halk isteyince de gider. Halktan korkmamak lazım" [15,s.354-355].

Cigitov Türkiye'yi beğenmekle kalmayıp, Türkiye'nin Türk Dünyası için önderlik yapabileceğini düşünüyordu. Çünkü ona göre, "Türkiye'de 'Bizim Türkiye dışında da kardeşlerimiz, soydaşlarımız var' düşüncesini işleyen yayınlar ve bilim adamları oldu. Türk insanına bir hedef gösterildi: 'Biz dünyada yalnız değiliz. Bizimle aynı dili konuşan, aynı kültürü paylaşan kardeşlermiz var' ideolojisi işlendi" [15, s.351-352].

Yeni bağımsızlıklarına kavuşan Türk Cumhuriyetleri Türkiye'nin destekleri ile dünyaya entegre olacaktı. Hoca bu konuda, "Türkiye hem modern, hem de demokratik bir ülke. Arap ülkelerinden bizim örnek alabileceğimiz demokratik bir İslam ülkesi yok. Bu bakımdan Türkiye bizim için örnek ve modeldir. Bunun yanında Türkiye modeliyle Orta Asya Cumhuriyetleri uygar dünyaya kazandırabilir diye düşünüyorum"[15,s.344] demektedir. Hoca bir başka demeçinde de konu ile ilgili, "Şimdi Rusların büyük çoğunluğu Kırgızistan'ı terketip gidiyorlar, S.S.C.B de zaten dağılmış durumda artık biz Türkiye'nin kervanına binmemiz gerek"[27,s.6] açıklamasını yapmıştır.

Ona göre, Türkiye daha da kalkınmalıdır. "Türkiye kalkınmalı, dünya devletleri arasında yerini almalı ve hatta Avrupa Birliği'ne girmelidir. Eğer Türkiye istenilen düzeyde kalkınmış olsa Türkiye'nin hem dış Türkler politikası daha sağlıklı olur, hem de dış Türklerin karşılarında örnek olacağı bir Türk devleti olur, diye düşünüyorum. O zaman dış Türklere yardım etmeye de gerek kalmaz. Bu durumda onlar bazı şeyleri görebilecekler ve Türkiye'yi takip edecekler"[15, s352]. Cigitov'a göre, "Türkiye'nin çağdaşlaşma tecrübesi, yakın geçmişte siyasî bağımsızlıklarına erişen Türk ülkeleri için önemli bir örnektir. Bu örnek belki de, bu Cumhuriyetlere, özellikle Kırgızistan'a son yıllarda Türkiye tarafından yapılan maddî, manevî ve insanî yardımlardan daha da değerlidir"[19, s.250].

Hocanın mülakatlarından pek çok konuda Orta Asya halkları için Türkiye'yi örnek gösterdiğini görebiliyoruz. Örneğin, din konusunda Türkiye Cumhuriyeti Türk Cumhuriyetlerine örnek olabilecek tek Müslüman ülkedir[14, s.67]. Ona göre, Orta Asya halkı ve devleti İslam dinini Türkiye'den öğrenmelidir: "Türkiye'ye bakın, din görevlilerinin kıyafeti modern, bilgisi var, din anlayışları da günün şartlarına göre. Orta Asya'da, özellikle dini alanda bazı şeylerin değişmesi gerekiyor. Hem din anlayışının hem de din görevlilerinin yenilenmeye ihtiyacı var"[15,s.347].Cigitov selamlaşma konusunda Kırgızların kaba olduklarını, Türklerde ise selamlaşmanın birkaç türünün bulunduğunu ve bu konuda Türklerin çok kibar davrandıklarını belirtip, bu hususta Türklerden bazı şeylerin benimsenmesi gerektiğini belirtmiştir [28].

Hoca, Türkiye haricindeki Türklerin Türk Halk Müziğini seveceklerini düşünüyordu: "Türk müziğini empoze etmeden yaygınlaştırmak lazım. Dış Türkler Türk Halk Müziğini seveceklerdir, benimseyeceklerdir. Çünkü müzikte de ortaklıklar ve benzerlikler var. Böylece ortak bir Türk kültürünün oluşması için önemli adımlar atılmış olacaktır"[15, s.353]. Aslına bakılırsa, hocanın bütün gayretleri Türkiye önderliğinde güçlü Türk Birliği'nin oluşması için gerekli adımların atılmasına dönüktü. O bu tespitleriyle gönlünde yatan arzuyu dile getirmekle kalmıyor, aynı zamanda bir bilim adamı ve aydın olarak yol gösterici rolünü de oynuyordu.

Ali Birinci bu konu ile ilgili, "Salican Hoca Türklere ayrı ayrı milletler olarak değil, bir bütünün parçaları gözüyle bakıyordu. Dolayısıyla kendisinde, Kırgızlara hâkim olan uruğ (kabile) fikri ile bir yakınlığı yoktu. Meselesi ve derdi bütün Türk dünyası idi. Sık sık 'Siz atlara binip gittiniz, biz atları yediğimiz için burada kalmışız' diyordu[8, s.68].Kendisi bu konuda, "Bana göre Orta Asya Cumhuriyetleri vagon, Türkiye lokomotif olsa uygar dünyada yerimizi almak için önemli bir adım atmış olacağız. Türkiye bu noktada başı çekecektir. Bizim Türk Cumhuriyetleri gerçekten de vagon kabul edilebilir, ama her biri kendisini lokomotif zannediyor. İşte problem burada"[15, s.340-341]. Türk Dünyası Yazarlar ve Sanatçılar Vakfı 2000 yılında Cigitov'un Türk Dünyası için yaptığı çalışmalarını dikkate alarak Türk Dünyası Hizmet Ödülü'ne layık görmüştür.

Cigitov, Türk Birliği konusunda Türk Cumhuriyetlerindeki temel sorunu dile getirdikten sonra Türkiye'deki sorunlara da dikkat çekmektedir. "Türkiye coğrafi olarak diğer Türk topluluklarına göre iyi bir bölgede bulunuyor. Diğer bir husus; Orta Asya Türk Toplulukları şimdilerde bataklık ve çamur yolda bulunuyorsa, Türkiye asfalt yola çıkmış durumda. Ama Türkiye bu asfalt yolda henüz istenen ve beklenen hıza ulaşmış değil. Türkiye'de de işsizlik sorunları bulunuyor, çalışmak yerine kahvehanelerde oturanlar çok. Oktay Sinanoğlu çok kızıyor bunlara; bizimkiler tavla, okey oynayıp çay içiyor, 'vakti gerçekten öldürüyorlar' diye... Türkiye de Japon modeli gibi bir model kabul etmeli ve dünyaya açılmalı" [15,s.353]. Hoca Anadolu halkının eksikliklerine değinirken bir keresinde, "Siz Türk kardeşler her şeyi güzel bina yapmak ve Türkçe öğretmekten ibaret sanıyorsunuz" [29, s.70] demiştir.

Cigitov, Türkiye ile ilgili görüş ve beklentilerini bir mülakatında şu şekilde özetlemektedir: "Benim küçüklükten beri Türkiye'ye karşı çok ilgim vardı... 1993 yılında İstanbul'a ilk defa gittiğimizde çok heyecanlanmıştım. Gözlerimden yaş gelmişti, çok duygulanmıştım. Daha sonraları da Türkiye'ye çok gidip geldim. Türkiye'nin kitaplarını, gazetelerini okuma, müziğini dinleme imkanım oldu. Türkiye'den çok sayıda dost edindim. Her zaman her konuda Türkiye'nin yardımını görüyoruz. Biz de Türkiye'nin değerini biliyoruz. Ama, Türkiye'den daha ciddi, daha gerçekçi bir strateji belirleyerek dış Türklere yönelik rasyonel, uzun vadeli politikalarını geliştirmesini bekliyoruz. Türkiye'den bir diğer beklentimiz: 15-20 yıl daha gayretli çalışsalar ve daha iyi bir konuma gelseler, sözünü ettiğim asfalt yolda daha ileriye hızla yol alsalar, bunun bütün Türk Dünyası için umut verici bir gelişme olacağını düşünüyorum. Türkiye'nin her alanda gelişmesinin Orta Asya Cumhuriyetleri için de çok önemli olduğunu görüyoruz. Türk dilinin bilim dili ve Türk kültürünün ortak kültür olmasını bekliyoruz. Türkiye örnek bir ülke olursa bizim Orta Asyalılar da Türkiye'yi taklit edeceklerdir. Biz yönümüzü Türkiye'ye çevirdik ve Türkiye'den yeni gelişmeler bekliyoruz. Türkiye'den umutluyuz"[15, s.355-356].

Sonuç

20. yüzyılın Nasreddin Hocası olan Salican Cigitov, dolu dolu bir hayat yaşadı. Kendini pek çok alanda denedi ve başarılı da oldu. Yaptıkları ve duruşu ile sadece Kırgızların değil, bütün Türk Dünyasının aydını konumuna yükseldi. Özellikle Türkiye'yi çok sevdi. Cigitov'un Türkiye sevgisi ve Türk Dünyasını birleştirme hülyası ebedi idi. Ona göre, Türkiye güçlü olduğu takdirde Türk Dünyası daha güçlü hale gelecekti. Cigitov Türkiye'nin Kırgızistan'daki gönüllü elçisi oldu ve ikili ilişkilerin gelişmesi için elinden gelen her şeyi yaptı. Onun Türkiye'nin tarihi, edebiyatı, müziği, eğitimi, siyaseti, dini ve kültürü ile ilgili geriye bıraktığı görüşleri dikkate değerdir. Hocanın Türkiye ve Türkçe ile ilgili isteyip de gerçekleştiremeklerini öğrencileri ve Türk Dünyasına gönül vermiş gençler hayata geçirecektir.

KAYNAKLAR:

1. Cigitov'un Türkiye'de neşredilen makaleleri için bkz: Ek 1.
2. Cigitov hakkında Türkiye'de yazılan makaleler hakkında bkz: Ek 2.

3. Cigitov'un hâl tercümesi ile ilgili Türkçe bilgi bulunduğu için, burada onun hayatını ayrıntılı anlatmayıp, daha çok hocanın bilinmeyen yönleri üzerinde duracağız. Cigitov'un hayatı ile ilgili Türkçe bilgi için bkz: (*Salican Cigitov ve Dünyası,* Yay. Haz. Orhan Söylemez, Kemal Göz, Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 15-26; Janyshbek Omorov, *Kırgız Aydınlarından Salican Cigitov'un Din ve Toplum Görüşü*, YL Tezi, Ankara 2008, s. 21-22; Abdıldacan Akmataliyev, "Ciğitov Calican", *Türk Dünyası Edebiyatçılar Ansiklopedisi,* c. II, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., 2002, s. 462-463; Gülzura Cumakunova, "Büyük Türkolog, Edebiyatçı Prof.Dr. Salijan Jigitov'u Kaybettik". (Vefeyat). *MTAD*, c. 3, Sayı: 1 , Mart, 2006. s. 179-181).
4. "Salican Cigitovdun Cubayı Kimiya Toktosunova Menen Maek", *Bişkek Tayms Gazetesi*, 17.03.2006.
5. Şaylobek Düyşeev, "Salican Cigitov: Men Kettim.. Cakşı Kalgıla..", *Kırgızstan Madaniyatı Gazetası*, 17.03.2011.
6. Cazgül Kanatbek Kızı, "Altınbek İsmailov: Menimçe, Al Kişi Abdan Kalıs, Korruptsiyadan Alıs Prezident Bolmok", *Dem Gazetesi*, 10 Mayıs 2015.
7. Cazgül Kanatbek Kızı, "Altınbek İsmailov: Menimçe, Al Kişi Abdan Kalıs, Korruptsiyadan Alıs Prezident Bolmok", *Dem Gazetesi*, 10 Mayıs 2015.
8. Doğan Kaya, "Ölümünün İkinci Yılına Büyük Kırgız Alimi Salican Cigitov, *Erciyes,* Sayı 362, Şubat 2006, s.29
9. Ali Birinci, "Salican Agay Bizi Terk Etti", *Türk Yurdu,* c. 26, Sayı: 223, Mart 2006, s. 67.
10. Salican Cigitov, "Ölgüm Kelbegen Üçün Cazbay Cüröt", Röportaj: Olcobay Şakir, *Ayat Press Gazetesi*, 14.05.2009, s. 10.
11. Salima Cigitova, "Kedey Cigitovdu Dele Kabıl Alıp Koygulaçı", *Kırgızstan Madaniyatı Gazetası*, 17.03.2011.
12. Aslında Cigitov'un babası Sovyetler tarafından haksız yere hapse atılmış ve hapishanede yakalandığı hastalığı yüzünden vefat etmişti. Cigitov'un köyü de Sovyet rejimine muhalif olan köylerden olduğu için çocukluğu pek de iyi geçmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: (*Salican Cigitov ve Dünyası,* Yay. Haz. Orhan Söylemez, Kemal Göz, Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 15-22). Belki de hoca burada hayatının genel bir değerlendirmesini yapıyor ve Sovyet rejimi tarafından zülme uğrayan aydınlar ve sıradan vatandaşlar ile kendisini kıyaslayıp kendisine Sovyet rejiminin zararı olmadığını anlatıyordu.
13. Altınbek İsmailov, "Salican Cigitov'un Hayatına Genel Bir Bakış", Çev. Nurabiubiu Borsokeyeva, *Kardeş Kalemler,* Sayı: 30, Haziran, 2009, s. 74-77.
14. Cigitov'un Atatürk ile ilgili görüşleri Türkçe olarak neşredildiği için burada onun üzerinde ayrıca durmayacağız. Cigitov Atatürk hayranı biri idi ve Atatürk ile ilgili görüşlerini zamanında Türkiye'de bildiri olarak da sunmuştu. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Salican Cigitov, "Çağdaşlaşmada Atatürk Modeli ve Kırgızistan", *Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi Bildirileri*, c. 2, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 2005, s. 853-857; Salican Cigitov, "Çağdaşlaşmada Atatürk Modeli", Çev. Ayhan Çelikbay, *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 1, Bişkek 2001, s. 245-250; Salican Cigitov, "Çağdaşlaşmada Atatürk Modeli", *Salican Cigitov ve Dünyası,* Yay. Haz. Orhan Söylemez, Kemal Göz, Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 217-222.
15. Janyshbek Omorov, *Kırgız Aydınlarından Salican Cigitov'un Din ve Toplum Görüşü*, YL Tezi, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Sosyolojisi ABD, Ankara, 2008, 101 s.
16. Durmuş Arık, Fazlı Polat, "Türk Dünyası Üzerine Prof. Dr. Salican Cigitov ile Bir Söyleşi", *Dini Araştırmalar*, Cilt 7, No. 21, Ankara 2005, s. 343.
17. Ahmet Güngör, "Kırgızistan'ın Gülen Yüzü-I. Prof. Dr. Salican Cigitov", http://www.gungorname.com/index.php?option=com_content&view=article&id=73:salican-cigitov&catid=4:krgz-edebiyat&Itemid=8
18. Salican Cigitovdun Cubayı Kimiya Toktosunova Menen Maek", *Bişkek Tayms Gazetesi*, 17.03.2006.

19. Kanıkey Coroeva, "Şakabaları", *Oş Pirim Gazetesi*, 17.03.2016.
20. Salican Cigitov, "Çağdaşlaşmada Atatürk Modeli", Çev. Ayhan Çelikbay, *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 247.
21. Cigitov tarafından tercüme edilip Kırgızistan'da neşredilen Nazım Hikmet'in şiirlerinin listesi için bkz: Ek 3
22. Salican Cigitov, "Celmoguzday Bolup Köp Nerseni Bilip Alıpmın", Röportaj Olcobay Şakir, *Bişkek Tayms Gazetesi*, Sayı: 2, 08.02.2003.
23. "Salican Cigitov'un Mayegi", Röportaj A. Akmatov, *Erkin Too Gazetesi*, 02.09.2005.
24. Işenbay Abdurazakov, "Sakem İçki Ungusu Boyunça Ar Bir Kırı Carkıragan Köör Taş Sımal Ele", *Kırgızstan Madaniyatı Gazetesi*, 17.03.2011.
25. Erhan Arıklı, "Nazım Hikmetler... Deniz Geçmişler...", *Kıbrıs Time*, 08.05.2013.
26. Salican Cigitov ile Röportaj, B. Matkerimova, *Kırgız Tuusu Gazetesi*, 12-14.10.1999.
27. Ayrıntılı bilgi için bkz: Salican Cigitov, "Çağdaşlaşmada Atatürk Modeli ve Kırgızistan", *Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi Bildirileri*, c. 2, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 2005, s. 853-857.
28. Janyshbek Omorov, *a.g.t.*, s. 64; Şakir Oljobay, "Salican Cigitovdun Azilderi", *De Fakto*, 19.02.2008, s. 6.
29. Salican Cigitov ile Röportaj", Ömürbek Tillebaev, *Kırgız Ruhu Gazetesi*, 15.03.1999.
30. Kemal Göz, "Affet Hocam", *Türk Yurdu,* c. 26, Sayı: 223, Mart 2006, s. 70.